

4. Сидоренко В.Н. Государственный земельный кадастр: прошлое, настоящее, будущее / В.Н. Сидоренко. – М.: ТЕИС, 2002. – 320 с.
5. Сидоренко В.Н. Перспективы развития земельного кадастра в России // Сб. тезисов : Материалы междунар. конф. студентов и аспирантов по фундам. наукам. – М., 2002. – С. 324-327.
6. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навч. посіб. – Львів, 2003. – 336 с.
7. Третьяк А.М. Земельный кадастр XXI столетия : Зарубіжні і вітчизняні погляди на розвиток земельного кадастру / А.М. Третьяк. — К. : ПВКП “Укргішпроект”, 1999. – 164 с.
8. Войтенко С., Володін М. Провідні тенденції у сучасному кадастрі // Землевпоряд. вісн. – 2000. – № 1. – С. 17-20.
9. Марков С.Ю. Загальносвітові тенденції розвитку кадастрових систем // Землевпоряд. вісн. – 2003. – № 1. – С. 46-49.
10. Перович Л.Л. Кадастр нерухомості / Л.Л. Петрович. – Львів, 2003. – 119 с.
11. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
12. Иконицкая И.А. Основы земельного права Российской Федерации : Учеб. пособие / И.А. Иконицкая. – М.: Юристъ, 1997. – 120 с.
13. Земельный кодекс Украины від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
14. Про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
15. Крылов В.В. Информация как элемент криминальной деятельности // Вестн. МГУ. Серия 11. Право. – 1998. – № 4. – С. 48-54.
16. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
17. Карамышева О.В., Герасимова Е.Л. Некоторые правовые аспекты создания и ведения государственного земельного кадастра РФ в условиях рынка. // Гос-во и право. – 1998. – № 3. – С. 27-32.
18. Курашвили Б.П. Очерк теории государственного управления / Б.П. Курашвили. – М., 1987. – 236 с.

УДК 349.7:347.426.6

Л.А. Бабій

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ГРОМАДЯНАМ ВНАСЛІДОК РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Правовий інститут відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавстві, що склався у вітчизняному праві, ототожнюється з цивільно-правовою відповідальністю. Така практика, на наш погляд, потребує подальших досліджень. Відомо, що шкода — це результат будь-якої негативної дії на об’єкт сторонніх для нього чинників і явищ. Збиток виявляється як неповне, часткове зниження позитивних рис, властивостей, якостей об’єкта, що настає під впливом сторонніх чинників або шляхом саморуйнування. Збитки — це термінологія цивільного обороту, що вказує розмір невідшкодованих витрат або втрат, які не окуповуються. Наведені визначення правових термінів цивільного законодавства, як правило, недостатньо враховуються у протирадіаційному законодавстві, що навряд чи можна визнати позитивним фактором при формуванні нової галузі законодавства.

Протирадіаційне законодавство виступає регулятором відносин взаємодії людини і суспільства виключно у сфері публічних інтересів. Вирішення питань протирадіаційної безпеки можливе лише публічно-правовими методами. До них, зокрема, належать дозвільний порядок використання і розпорядження природними об'єктами та їхніми ресурсами, дотримання системи екологічних вимог до природних багатств, засновані на законі. Протирадіаційне законодавство має містити необхідні та самостійні норми й правила компенсації та відповідальності за екологічну шкоду, що заподіяна громадянам і навколишньому середовищу. Ці особливості взаємодії суспільства з природним середовищем вимагають особливих заходів та форм компенсації і відповідальності природокористувачів за негативні радіоактивні наслідки. Радіаційний правопорядок може ефективно функціонувати на засадах принципу "природокористувачі компенсують негативні наслідки, завдані людині, суспільству та навколишньому середовищу, заподіяні їхньою діяльністю".

Злочини, які по суті завжди завдають шкоду навколишньому середовищу, також мають розглядатися як радіаційні. Перелік особливо небезпечних екологічних правопорушень, які визнаються злочинами, закріплений у Кримінальному кодексі [1]. Він не може бути розширений в інших законодавчих актах. Перелік правопорушень у сфері забезпечення радіаційної безпеки, за які настає адміністративна відповідальність і порядок її застосування, вказані у Кодексі "Про адміністративні правопорушення" [2].

Ефективність охорони населення України та навколишнього природного середовища від радіаційно небезпечного впливу залежить від досконалості закону. Попереднє кримінальне законодавство відображало концепцію пріоритету економічних інтересів держави над екологічними. У Кримінальному кодексі 1960 р. за злочини проти природи було 12 норм, розміщених у різних главах [3]. Вони не враховували якісних змін характеру екологічних злочинів, обумовлених негативними наслідками науково-технічного прогресу. Це, перш за все, стосується забруднення довкілля, яке не тільки заподіює велику екологічну шкоду, а й створює загрозу біологічним основам життя, здоров'я та розвитку людини – будування екологічно небезпечних об'єктів; порушення правил екологічної безпеки тощо. Виходячи з цього, екологічні злочини є різновидом посягання на людину, що вчиняються шляхом заподіяння шкоди природному середовищу.

У новому Кримінальному кодексі України 2001 р. відповідальність за екологічні злочини передбачена у 19 статтях, об'єднаних в окремий розділ VIII "Злочини проти довкілля". Про необхідність зосередити статті екологічного характеру в окремому розділі вчені висловлювались неодноразово. Так, Ю. Шемшученко вважає: становище, коли відповідні статті знаходяться в розділах про злочини проти соціалістичної власності, громадської безпеки та громадського порядку, здоров'я і про господарські злочини, суперечить розумінню навколишнього середовища як єдиного комплексу, єдиної системи, всі елементи якої взаємопов'язані [4]. У новому Кримінальному кодексі України система Особливої частини відобразила певні теоретичні здобутки науки кримінального права з питань її побудови і суспільні уявлення про навколишнє природне середовище

як одну з найважливіших соціальних цінностей. На відміну від попереднього Кримінального кодексу, новелами в українському кримінальному законодавстві є такі норми: порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); “Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об’єктів природно-заповідного фонду” (ст. 252); “Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля” (ст. 253) тощо. З прийняттям зазначених норм у законі з’явилося чітке визначення кола екологічних злочинів, що дозволяє побудувати їх у систему. Наведені норми поєднані одним об’єктом – природним середовищем України. Головною їх функцією є охорона навколишнього середовища та забезпечення екологічної, в тому числі й радіаційної безпеки як умови нормального існування і життєдіяльності людини. Саме вказівка у кодексі на те, що кримінальне законодавство має завданням охорону довкілля і запобігання злочинам (ст. 1 Кримінального кодексу України), підкреслює його екологізацію та активний запобіжний характер. Це відповідає сучасному значенню проблеми ефективності охорони навколишнього природного середовища і сприяє забезпеченню єдності у підходах до криміналізації посягань у сфері екології.

Кримінальна і адміністративна відповідальність за радіаційні правопорушення мають на меті покарання винних осіб, щоб вони надалі не повторювали подібних діянь. Ці види юридичної відповідальності не включають заходів майнової компенсації за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, природним об’єктам, здоров’ю і майну громадян. Така компенсація не має місця навіть у тих випадках, коли в число заходів кримінальної або адміністративної відповідальності включені грошові штрафи або конфіскація майна. Кримінальне законодавство України містить також норми, які встановлюють санкції у випадках правопорушень, пов’язаних з незаконним придбанням, зберіганням, використанням, передачею або руйнуванням радіоактивних матеріалів (до радіоактивних матеріалів належать джерела іонізуючих випромінювань, радіоактивні речовини, ядерні матеріали), – строк до 5 років позбавлення волі; якщо спричинено загибель людей – до 10 років позбавлення волі (ст. 228).

З метою запобігання фактам безкарності осіб, винних у скоєнні даних злочинів, а також з огляду на актуальність проблеми обертання ядерних і радіоактивних матеріалів, пропонуємо: здійснити аналіз чинного кримінального законодавства з метою його можливої зміни і доповнення; надати висновок по фактах зареєстрованих злочинів в Україні; здійснити аналіз кримінології причин невиявлених злочинів, пов’язаних з оборотом радіоактивних речовин і матеріалів.

Радіаційна шкода компенсується покладанням на винних суб’єктів майнової відповідальності. У цих випадках було б неправильним вважати, що при цьому на винну особу одночасно покладаються два види відповідальності за одне правопорушення: майнова і кримінальна (або адміністративна). Майнова відповідальність — це несприятливі майнові наслідки, що настають за заподіяну екологічну шкоду. Кримінальна і адміністративна відповідальність — це покарання за порушення радіаційної безпеки. Радіаційна шкода може бути різноманітною, однак при цьому не має суто матеріальної форми свого вираження. Так, наприклад,

шкоду, заподіяну Чорнобильською катастрофою, не можна виразити в натуральних і грошових одиницях, хоч би була на те навіть активна воля держави.

Правила й засоби визначення розмірів шкоди, завданої радіаційним правопорушеннями, істотно розрізняються залежно від об'єкта, якому заподіяний екологічний збиток. Такими об'єктами виступають здоров'я і майно громадян та природне середовище. Ці відмінності можуть бути покладені в основу класифікації майнової відповідальності, що настає за законодавством для осіб, винних у спричиненні радіаційної шкоди. Однією з особливостей нашого законодавства є те, що право на подання позову про відшкодування ядерної шкоди, завданої життю і здоров'ю особи, не обмежується строком давності. Звичайно, така норма зумовлює значні труднощі для страхових компаній під час організації ядерного страхування.

Юридична кваліфікація різноманітних радіаційно небезпечних діянь проводиться по фактах перевищення допустимих дозових меж іонізуючого випромінювання на організм людини за допомогою екологічної експертизи. Нормується лише мала частка шкідливих речовин, що знаходяться у використанні й обігу. Крім того, реальні наслідки недотримання нормативів і стандартів можуть бути зовсім іншими, ніж ті, які визначаються шляхом розрахунків.

Існують труднощі в проведенні екологічного моніторингу, без належної організації якого неможливо отримати достовірні дані. Неможливим є ухвалення обґрунтованих безпечних рішень при використанні тільки діючих нормативів. Однак існує жорстка залежність права саме від нормативних методів. Як результат – труднощі в доведенні й компенсації шкоди, заподіяної здоров'ю людини забрудненням. На нашу думку, це є однією з основних причин не досить високої ефективності правового механізму захисту людини від радіаційно небезпечного впливу.

Важливими умовами, які сприяли б реальному захисту радіаційних прав громадян у формі відшкодування заподіяної шкоди, на нашу думку, могла б стати активна діяльність вищих судових органів з інтерпретації норм, що регулюють відносини у сфері реалізації та захисту радіаційних прав громадян і ефективна діяльність органів державного екологічного контролю для виявлення та фіксування випадків порушення сучасного протирадіаційного законодавства.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Об административных правонарушениях : Кодекс Украины от 7 декабря 1984 г. : Науч.-практ. комментарий. – Изд. 4-е : С изменениями и доп. по состоянию на 3 апреля 2003 г. – Харьков, 2003. – 880 с.
3. Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
4. Шемшученко Ю.С. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды / Ю.С. Шемшученко. – К. : Наук. думка, 1978. – 279 с.